

De taal van het Vlaamse en Nederlandse radiojournaal

Een kwantitatief stijlonderzoek van het BRTN- en
NOS-radionieuws

door

Katrien VERSTRAETE

Wie al eens naar de Nederlandse radio luisterde, heeft het be-
slist al vastgesteld: het gaat er bij onze noorderburen heel wat
losser aan toe dan bij ons. Er is één uitzondering; het radiojour-
naal. Een informele spreektaal is in het NOS-journaal ver te zoe-
ken. In vergelijking met het BRTN-nieuws geeft het een saaie
indruk; geen tunes, maar één nieuwslezer, geen bijdragen van
correspondenten... Ook het taalgebruik leek me in het Nederlan-
dse radionieuws heel wat stijver en complexer dan in het BRTN-
journaal. Ik nam de proef op de som en maakte een studie over
de taal in het BRTN- en NOS-radionieuws.¹

Het begon met het verzamelen van nieuwsberichten bij de bei-
de radioredacties. De teksten komen uit de periodes febru-
ari/maart en september '95. Ik selecteerde duizend zinnen uit de
BRTN-teksten en duizend zinnen uit de NOS-teksten. De
nieuwsberichten zijn geschreven door zeven redacteurs per re-
dactie. Voor de BRTN waren dat Demulder, Peirs, Soenens, Trio,
Tyrions, Van Delm en Lamot. Weer- en sportberichten, inter-
views en bijdragen van correspondenten kwamen voor de studie
van de radiotaal niet in aanmerking.

Je kan je al onmiddellijk de vraag stellen wat radiotaal nu pre-
cies is. Eigenlijk bestaat radiotaal niet. Het is geen schrijftaal,
want die is veel formeler en bevat langere zinnen. Het is ook geen
spreektaal, want die wordt gekenmerkt door onvolledige zinnen,
onjuiste grammatica, tussenwerpsels enzovoort. Roger Adams,
voormalig hoofdredacteur van de BRTN-radionieuwsdienst heeft
het over "een soort veredelde vorm van schrijftaal die lijkt op

1. Zie K.Verstraete, *De taal van het Vlaamse en Nederlandse radiojournaal*. Deze licen-
tiaatsverhandeling ontstond aan de Universiteit Gent, o.l.v. Prof. dr.
J. Taeldeman.

spreektaal maar die duidelijker is en beter geformuleerd dan spontane spreektaal en die toch het stijve van geschreven taal ontgroeid is". (De Craene 1994, p. 21)

1. DE ZINSLENGTE

Nemen we de zinslengte voor een eerste vergelijking, dan komen we al meteen bij een veelbesproken aspect van radiotaal. Hoe lang mag een zin in een radiobericht zijn? Voor de luisteraar lijkt deze stijlparameter alvast heel belangrijk. Belangrijker dan voor de tv-kijker of de krantenlezer. Als radioluisteraar kun je immers geen beroep doen op ondersteunende tv-beelden, noch terugbladeren. "Korte zinnen a.u.b." is dan ook een veel gehoorde eis op radioredacties. Toch moeten redacteurs hier niet in overdrijven. Anders krijg je een staccato-taaltje, dat net zo weinig met spreektaal te maken heeft als het wetboek. Bij de zinsdistributie gaan we na hoe in het Noorden en het Zuiden de verhouding is tussen de korte, middellange en lange zinnen.

1. De gemiddelde zinslengte

Als we het aantal woorden delen door het aantal zinnen, krijgen we de gemiddelde zinslengte.

BRTN: 13349 woorden/ 1000 zinnen = 13,3 woorden per zin
 NOS: 15760 woorden/1000 zinnen = 15,8 woorden per zin

De gemiddelde zinslengte van de Nederlandse redacteurs is beduidend hoger dan die van hun Vlaamse collega's. De Nederlandse zin in een radiojournaal is gemiddeld 2,5 woorden langer dan een Vlaamse zin.

Enkele cijfers ter vergelijking (Cf. Van Damme 1990 en Coppens 1990):

kinderliteratuur	10,1 w/z
TV-journaal	14,2 w/z
pulpbladen	14,2 w/z
triviale literatuur	15,5 w/z
NRC Handelsblad	18,9 w/z
De Standaard	19,4 w/z

Vergelijken we de cijfers van de twee radioredacties met bovenstaande resultaten, dan komt het BRTN-nieuws tussen de kinderliteratuur en het tv-journaal te staan. De zinnen van het NOS-journaal zijn al langer dan die van de triviale literatuur.

2. De distributie van de zinslengte

Hoe is de verdeling korte, middellange, lange zinnen?

	BRTN	NOS
korte zinnen 1-10 w/z	29,1 %	17,8 %
middellange zinnen 11-20 w/z	63,2 %	62,7 %
lange zinnen 21-40 w/z	7,7 %	19,5 %

Opvallend is hier dat het aantal middellange zinnen bij de BRTN en de NOS nauwelijks verschilt. Eerder hebben we al vastgesteld dat de Nederlandse journalisten langere zinnen maken dan hun collega's uit het Zuiden. Dit resultaat vinden we weer spiegeld in de verhouding korte/lange zinnen. De Nederlandse redacteurs gebruiken bijna evenveel korte als lange zinnen. Bij de BRTN komen de korte zinnen viermaal zo vaak voor als de lange zinnen.

3. De meest voorkomende zinslengtes

Delen we de zinslengtes in categorieën op, dan komt de categorie 11 tot 15 woorden per zin zowel bij de BRTN als bij de NOS het vaakst voor, met respectievelijk 41,5% en 34% van het totale aantal zinnen.

Kijken we naar de op één na meest voorkomende zinslengte, dan liggen de cijfers van BRTN en NOS allesbehalve dicht bij elkaar. Bij het Vlaamse radiojournaal haalt de categorie 6 tot 10 woorden het met een score van 26,1%. De titel van "op één na meest voorkomende zinslengte" is bij hun collega's boven de Moerdijk weggelegd voor de categorie 16 tot 20 woorden met 28% van het totale aantal zinnen.

2. ZINSCOMPLEXITEIT

Hoe complex, hoe ingewikkeld zijn de zinnen van het radio-nieuws?

De zinscomplexiteit is net zo belangrijk als de zinslengte. Misschien nog belangrijker. Een lange zin kan immers even makkelijk te volgen zijn als een korte zin, althans als het om een enkelvoudige zin gaat. Samengestelde zinnen echter, met onder- en/of nevenschikking, zijn niet alleen moeilijker te begrijpen, maar ook moeilijker te lezen. Veel bijzinnen in een tekst vragen een grotere concentratie van lezer en luisteraar. Ook hier moeten we ons bewust zijn van de onmogelijkheid van het luisterpubliek om de nieuwstekst opnieuw te lezen of te beluisteren. Radioredacteurs laten al te complexe zinnen dus best achterwege.

1. Enkelvoudige zinnen

Een definitie van enkelvoudige zinnen halen we uit Duden (1984, p.566);

“Einfache Sätze sind Sätze, denen grundsätzlich ein Verb zugrunde liegt.”

Omdat de onderliggende structuur van een enkelvoudige zin maar één werkwoord bevat, is het een zeer eenvoudig zinstype en draagt het vermoedelijk de voorkeur weg van de meeste radioredacteurs.

bv. De Vlaamse Socialistische Partij vergadert in Antwerpen over de politieke toekomst van de SP.

2. Samengestelde zinnen

a. Samengestelde zinnen door onderschikking

De grammatica van Devos (1993, p. 26) geeft de volgende definitie:

“We zeggen dat twee deelzinnen t.o.v. elkaar in een relatie van onderschikking staan, wanneer ze syntactisch niet gelijkwaardig zijn: we zeggen dat de ene zin de andere domineert, terwijl omgekeerd de andere van de ene afhangt.”

bv. De Zoo is bang voor acties van stropers die het op de hoorns van de dieren hebben gemunt.

b. Samengestelde zinnen door nevenschikking

Van den Toorn (1979, p. 100) definieert de nevenschikte zin als volgt:

“Wanneer (...) twee of meer enkelvoudige zinnen met elkaar verbonden worden zonder dat er iets aan hun woordvolgorde veranderd behoeft te worden, spreken we van samengestelde zinnen, en wel door nevenschikking.”

bv. De bond eist een loonsverhoging van zes procent, maar de werkgevers willen daar niet op ingaan.

Ook combinaties van onderschikking en nevenschikking zijn natuurlijk mogelijk:

bv. Aangenomen wordt dat ze hebben gepraat over de vraag of de aanvallen meteen verder moeten gaan of dat de machthebbers in Pale nog wat tijd krijgen voor intern overleg.

3. Resultaten

	BRTN	NOS
Enkelvoudige zinnen	63,9 %	46,6 %
Samengestelde zinnen	36,1 %	53,4 %

Van de zinnen uit het BRTN-radionieuws is 2 op 3 een enkelvoudige zin. Rekening houdend met de typische kenmerken van radiotaal, leek een voorkeur voor enkelvoudige zinnen niet meer dan normaal.

Het resultaat van de NOS is wel verrassend. De samengestelde zinnen zijn er met 53,4% in de meerderheid: een verbazingwekkend resultaat. Het grotere aantal langere zinnen in Nederland liet al wel zoiets vermoeden, maar dat méér dan de helft van de zinnen uit het Nederlandse radionieuws een complexe structuur zou hebben, lag buiten alle verwachtingen. Er is hier nog maar weinig sprake van een enigszins geformaliseerde spreektaal.

3. ACTIEF / PASSIEF

1. Actieve zinnen

De actieve vorm is het normale, ongemarkeerde perspectief van waaruit een toestand of een gebeurtenis wordt voorgesteld. In een actieve zin valt het grammaticaal onderwerp samen met het agens, dit is de persoon of instantie die de handeling uitvoert.

bv. De Zuid-Afrikaanse president Mandela heeft zijn vrouw Winnie ontslagen als staatssecretaris van cultuur.

In dit voorbeeld is *de Zuid-Afrikaanse president* onderwerp van de zin en agens. Het zinsdeel *zijn vrouw Winnie* is direct object van de zin (ook wel "lijdend voorwerp" genoemd) en patiens. Zij ondergaat de handeling.

2. Passieve zinnen

Bij passivering nemen we het patiens als uitgangspunt, terwijl het agens in een "door-constituent" (als handelend voorwerp) kan verschijnen. De instantie die de handeling ondergaat of de handeling/gebeurtenis zelf staat hier op de voorgrond.

bv. Dit gebied werd begin augustus door het Kroatische leger op de Serviërs heroverd.

Het grammaticaal onderwerp valt in deze voorbeeldzin samen met het patiens *dit gebied*. Het agens van de zin *het Kroatische leger* is handelend voorwerp.

Over het gebruik van passieve zinnen in journalistieke taal zijn de meningen verdeeld. Enerzijds is de passieve vorm veel minder direct en daarom niet erg geschikt voor radioteksten. Uit psycholinguïstisch onderzoek blijkt dat luisteraars meer moeite hebben om de betekenis van een passieve zin te vatten dan die van een actieve zin. Het wordt voor de luisteraar nog moeilijker als het gaat om passieve constructies die onomkeerbaar zijn. Daar komen we later nog op terug. Anderzijds lijkt passivering ons een taalkundige optie waar radioredacteuren in bepaalde gevallen graag gebruik van maken.

* Om een informatief belangrijk element dat in de actieve zin (bijna) achteraan verschijnt, in de volgende - passieve - zin als uitgangspunt te nemen. Een vorm van herhaling dus.

bv. Griekenland geeft **zijn handelsembargo** tegen Macedonië op.
Dat embargo was ruim anderhalf jaar geleden ingesteld.

* Als de journalist zich niet wil of kan uitspreken over de identiteit van de handelende instantie, kan hij voor een passiefconstructie kiezen.

bv. Maandagavond is hun collega Van Noppen vermoord.
 handelende perso(o)n(en) onbekend

bv. Het toestel, een boeing 707, wordt nu opnieuw bijgetankt.
 Wie het toestel bijtankt doet hier niks terzake.

Binnen de passieve vormen kunnen we nog een onderscheid maken tussen de omkeerbare en de niet-omkeerbare constructies. We verduidelijken dit met de volgende voorbeelden.

bv. **Omkeerbaar**

Winnie Mandela wordt als staatssecretaris van cultuur opgevolgd door Brigitte Mabandla.

bv. **Niet-omkeerbaar**

Een decreet in die zin is ondertekend door premier Kengo Wa Dondo.

De eerste zin is een omkeerbare passiefconstructie, omdat mevrouw Mabandla mevrouw Mandela kan opvolgen, maar ook het omgekeerde is mogelijk. Het tweede voorbeeld is niet-omkeerbaar, omdat de premier het decreet, maar het decreet niet de premier kan ondertekenen.

We mogen er dan ook van uit gaan dat, om een optimale verstaanbaarheid na te streven, radioredacteurs best zo weinig mogelijk gebruik maken van omkeerbare passiefconstructies.

3. Resultaten

	BRTN	NOS
Actief	84,7 %	79,1 %
Passief	15,3 %	20,9 %

De actieve constructies zijn in beide corpora - zoals verwacht - ruim in de meerderheid. Het actiefpercentage van de BRTN-redactie ligt een goede 5% boven dat van de NOS-redactie, waar toch nog 8 op 10 werkwoorden in de actieve vorm gebruikt worden.

Cijfers ter vergelijking (Coppens 1990):

kwaliteitsbladen	19,2 %	passiefzinnen
pulpbladen	3,9 %	"
ambtelijke teksten	20,9 %	"
humane wetenschappen	17,4%	"

De taal van het radionieuws komt hier dus het dichtst in de buurt van het taalgebruik in wetenschappelijke en zakelijke teksten. Opvallend is dat het resultaat van de NOS samenvalt met dat van de toch wel zeer formele ambtelijke taal: allebei 20,9% passieve vormen.

Hoe zit het met de vermelding van het agens? In de Vlaamse radionieuwsteksten vinden we het agens in 14% van de passiefconstructies. Het NOS-percentage ligt nog 4% lager, op amper 10,2%. Deze resultaten kunnen we interpreteren als een streven naar een zo groot mogelijke objectiviteit. Als de redacteur het agens niet kan, mag of wil vermelden, kiest hij al snel voor passivering, waarbij hij het handelend voorwerp kan weglaten. Deze optie geniet de meeste bijval bij de Nederlandse redacteurs. Zij spelen m.a.w. iets meer op veilig dan hun Vlaamse collega's.

Bekijken we de omkeerbaarheid van passiefconstructies die een agens bevatten, dan komen we tot 32% voor de BRTN en 34,4% bij de NOS. Als de radioredacteurs het agens vermelden, gebeurt dat dus in 2/3 van de gevallen in passiefconstructies waar agens en patiens niet onderling verwisselbaar zijn. Er wordt dus voor de constructie gekozen die door de luisteraars het makkelijkst te begrijpen is.

4. VOLGORDE BINNEN DE "WERKWOORDELIJKE EINDGROEP"

Puur grammaticaal bestaat er in het Nederlands m.b.t. de onderlinge volgorde van de delen van een verbale eindgroep nogal wat vrije variatie. Wij geven hieronder enkele corpusvoorbeelden:

- (°) Hoofdzin met achteraan twee infinitieve vormen, nl. infinitief en voltooid deelwoord:
- (a) INF + VD
Mevrouw Mandela zou fraude *hebben gepleegd* en haar positie als overheidsfunctionaris *hebben gebruikt* voor haar eigen voordeel.
- (b) VD + INF
De vijf zouden in opdracht van de Amerikaanse inlichtingendienst *gespioneerd hebben*.
- (°) Bijzin met achteraan een finiete vorm en een voltooid deelwoord:
- (a) PV + VD (zgn. rode volgorde)
... toen eerder dit jaar twee andere Zairese leden van de bende *werden opgepakt*.
- (b) VD + PV (zgn. groene volgorde)
... de internationale topconferentie over informatie, die vanavond in Brussel *begonnen is*.
- (°) Bijzin met achteraan een finiete vorm, een infinitief en een voltooid deelwoord:
- (a) PV + INF + VD
De V.S. wijzen Turkije er met klem op dat de rechten van de burgers niet *mogen worden geschonden*.
- (b) VD + PV + INF
De rijkswacht verwacht dat vanmiddag nog een honderdtal Engelse fans *teruggestuurd zullen worden*.

In elk van die drie gevallen wordt de keuze tussen de (a)- en de (b)-versie gedeeltelijk door geografische factoren bepaald in die zin dat Nederlanders gemiddeld iets vaker de (a)-versie zullen gebruiken dan de Vlamingen (zie o.a. Pauwels 1953 en Stroop 1970).

Daarnaast gaat het in elk van die drie gevallen echter tot op zekere hoogte ook om een stilistische keuze, in die zin dat de (a)-versies gemiddeld veelmeer schrijftalig zijn terwijl de (b)-versies gemiddeld veel spreektaaliger zijn (zie o.a. de ANS en Stroop 1970). Daarom hebben we ook deze drie constructietypes in ons materiaal nagetrokken.

4.1. In hoofdzinnen

Als de zinsrelator (ww.) uit verschillende delen bestaat, dan gaan die delen in de hoofdzin zo ver mogelijk uit elkaar staan en krijgen we een tangconstructie:

bv. Het plan wordt volgende week in de veiligheidsraad *besproken*.

De zinsrelator wordt hier gevormd door *wordt* en *besproken*.

Het eerste deel van de tangconstructie noemen we de pv-pool. Die staat in mededelende zinnen altijd op de tweede zinsplaats. Het tweede deel van de tang wordt gevormd door het voltooid deelwoord of de infinitief van het zinswerkwoord. Dit deel noemen we de V-pool (V=Verbum) of werkwoordelijke eindgroep. Het staat in de zin zo ver mogelijk achteraan.

Als de V-pool opgebouwd is uit een infinitief en een voltooid deelwoord hebben we de twee hierboven al gesignaleerde volgorde-mogelijkheden:

(a) INF + VD

(b) VD + INF

Als beide nieuwsredacties een nauwere aansluiting bij spreektaal nastreven, dan mogen we een meerderheid van (b)-versies verwachten. De realiteit is echter spectaculair anders:

	BRTN	NOS
(a)-volgorde:	73%	100%
(b)-volgorde:	27%	-

Bij de NOS komt alleen de overwegend schrifttalige (a)-volgorde voor. In Noord-Nederlandse kranten had die volgorde wel al lang de leiding (zie J.L.Pauwels 1970: 76,4% in de periode 1963-65) maar deze veralgemening in de taal van het journaal verbaast toch wel.

Ook bij de BRTN-redacteuren scoort de nochtans zo gewone (b)-volgorde opvallend laag. Wie wel vaker Belgisch-Nederlands bestudeert, is geneigd hier de term *exogenisme* (zie o.a. De Schutter 1973) te laten vallen. Misschien is er ook wel nabootsing van Noord-Nederlandse mediataal mee gemoeid, zeker als we bedenken dat de meeste naoorlogse taal(ver)zorgers in Vlaanderen sterk op het Noorden gericht waren. Maar hoe is dan de Noord-Nederlandse score te verklaren? Hypercorrectie ligt hier niet meteen voor de hand. Stroop (1970: 134) wijst er in dit verband op dat de (b)-volgorde (hoewel dominant in de spreektaal) in media-kringen vaak als een germanisme bestempeld is.

4.2. In bijzinnen

In de Nederlandse bijzin verschijnen alle werkwoorden samen aan het einde van de zin. De persoonsvorm maakt zo automatisch deel uit van de V-pool. De tendens om werkwoorden zo ver mogelijk achteraan te plaatsen, zorgt ervoor dat we het Nederlands (net als het Duits) een "V-achteraan"-taal of een SOV-taal (Subject-Object-Verbum) noemen.

* In *tweedelige V-polen* achteraan hebben we, zoals al gezegd, de keuze tussen deze twee volgorde:

- (a) PV + VD (rode volgorde)
- (b) VD + PV (groene volgorde)

Volgens A.Pauwels (1953, kaart 16) overheerst de groene (b)-volgorde in ruim 80% van het Nederlandse taalgebied, althans in de spreektaal. Stroop (1970) bevestigt dat beeld voor de Nederlandse dialecten. In geschreven taal echter komt volgens De Schutter & Taeldeman (1984) 'de volgorde PV + VD het meest voor (vooral in ambtelijk, journalistiek en wetenschappelijk proza)'.¹

Zelfs in het licht van het vorige citaat zijn de volgende journaalcijfers weer spectaculair te noemen:

	BRTN	NOS
(a)-volgorde	78%	97%
(b)-volgorde	22%	3%

In mediataal lijkt de niet primair spreektaalige (a)-volgorde aan een onstuitbare opmars bezig te zijn. Ter verklaring kan voor Vlaanderen aan een combinatie van exogenisme en nabootsing van noordelijke mediataal gedacht worden; voor Nederland spreekt Stroop (1970: 133-134) van een 'roestvaste [journalisten]gewoonte', die mogelijk gevoed werd door een vermeende germanistische oorsprong van de (b)-volgorde.

In driedelige V-polen achteraan kan het zinswerkwoord (in de vorm van een voltooid deelwoord) zowel voor, achter als tussen PV en INF staan. De combinatie met het VD vooraan (de (b)-volgorde van hierboven) is volgens de ANS typisch spreektaal. In de schrijftaal komt de (a)-volgorde PV + INF + VD het vaakst

voor. In Vlaanderen komt ook nog de volgorde PV + VD + INF voor, maar in grammatica's van de standaardtaal wordt die veeleer afgeraden.

In ons materiaal kwamen slechts de twee standaardvolgordes voor:

	BRTN	NOS
(a) PV + INF + VD	2 op 5	20 op 20
(b) VD + PV + INF	3 op 5	--

De NOS opteert weer rigourees voor de 'rode' schrijftalige volgorde. In onze BRTN-journaalteksten kwamen er amper 5 zinnen met een drieledige V-pool voor, wat op zichzelf al op een eenvoudiger taalgebruik wijst; bovendien hoefde de spreektaalige volgorde VD + PV + INF niet voor de (meer) schrijftalige (a)-volgorde onder te doen.

5. DE ONDOORDRINGBAARHEID VAN DE WERKWOORDELIJKE EINDGROEP

In het Nederlands mag de werkwoordelijke eindgroep niet worden doorbroken. Een uitzondering hierop is het eerste deel van een scheidbaar samengesteld werkwoord.

Splitsing van het scheidbaar samengesteld werkwoord komt meer voor in gesproken taal dan in geschreven taal en dan nog meer in Nederland dan in Vlaanderen.

Beide constructies zijn dus mogelijk:

Splitsing

bv. Het Joods Wereldcongres houdt er rekening mee dat niet alle verdachten ook werkelijk *terecht zullen staan*.

Niet-splitsing

bv. De Nederlanders beloven wel dat ze het water gezuiverd *zullen terugsturen*.

Bij de NOS bleek 21% van de scheidbaar samengestelde werkwoorden gesplitst te zijn, bij de BRTN amper 1 op 10. Hieruit blijkt dat het eerste deel van zo'n scheidbaar werkwoord bijna nooit voor de werkwoordgroep wordt geplaatst. Beide nieuwsredacties verkiezen m.a.w. de schrijftalige vorm, die het samengesteld werkwoord als één geheel behoudt.

6. EXTRAPOSITIE

Als we de positie van de V-pool van dichterbij bekijken dan merken we dat het Nederlands (i.t.t. het Duits) die niet altijd helemaal aan het einde van de zin plaatst. Als een zinsdeel zich rechts van de V-pool bevindt, spreken we van extrapositie. Niet alle zinsdelen kunnen echter in extrapositie staan. Voorzetselconstituenten (met uitzondering van complementen) kunnen wel zowel links als rechts van de werkwoordelijke eindgroep staan. En dat zowel in hoofd- als in bijzinnen. Het kan zelfs met zinsdeelstukken.

1. *Waarom extrapositie?*

Als de redacteur kan kiezen, waarom kiest hij dan voor extrapositie?

* Journalisten streven naar een zo groot mogelijke duidelijkheid en willen het de luisteraars zo gemakkelijk mogelijk maken. In een zin met extrapositie staan de pv-pool en de V-pool veel dichterbij elkaar, waardoor het luistergemak wordt bevorderd. Bij een tangconstructie (met V-pool achteraan), moet de luisteraar lang wachten op het zinswerkwoord, wat de verstaanbaarheid van het bericht niet ten goede komt. Vooral bij ellenlange zinsdelen kan het een hele tijd duren voor het zinswerkwoord eraan komt. Om dit te vermijden vragen zowel BRTN als NOS hun journalisten om zware tangconstructies te vermijden en lange zinsdelen naar het einde van de zin te verhuizen.

bv. Mandela zegt dat zijn land sociale en economische stabiliteit nodig **heeft** *tijdens de overgangperiode van blanke overheersing naar democratie.*

Maar van "lange zinsdelen" is in het volgend voorbeeld geen sprake en toch merken we extrapositie op;

bv. Het gaat om een weg, die **loopt** *over het vliegveld van de Bosnische hoofdstad.*

Het principe dat "in normale omstandigheden" (geen verplichte extrapositie, geen lange zinsdelen) de V-pool in de bijzin achteraan staat, is hier blijkbaar overvleugeld door de tendens om het werkwoord zo snel mogelijk te vermelden.

- * We kunnen extrapositie ook zien als een middel om iets te beklemtonen, iets in focus te zetten:

bv. Volgens hem is het voor een goed functioneren van het kabinet beter om **verder te gaan** *zonder Winnie Mandela*.

2. Zinsdelen in extrapositie

De volgende zinsdelen - in extrapositie - kunnen ook vóór de V-pool staan.

In hoofdzinnen

bv. De Verenigde Staten **willen** geen commentaar **geven** *op het voorval*.
Of: De Verenigde Staten **willen** *op het voorval* geen commentaar **geven**.

In de hoofdzinnen plaatsen de NOS-redacteurs 62,5% van de voorzetselconstituenten in extrapositie. Bij de BRTN is dat nog 2% meer: 64,5%, bijna 2/3 van alle voorzetselconstituenten. Er bestaat dus een duidelijke trend bij schrijvers van nieuwsberichten om de werkwoordsvormen zo dicht mogelijk bij elkaar te houden.

In bijzinnen

bv. Gisteren erkende premier Kok dat met name de grote en middelgrote steden **te kampen hebben** *met ernstige problemen*, die deels **worden veroorzaakt** *door de grote concentraties van minderbeden*.
Of: (...) dat met name de grote en middelgrote steden *met ernstige problemen* **te kampen hebben**, die deels *door de grote concentraties van minderbeden* **worden veroorzaakt**.

Hier kiezen de BRTN-redacteurs in 62,5% van de zinnen (ruim 6 op 10) voor extrapositie. Nederlandse redacteurs halen een resultaat van 55,6%.

Er is dus maar weinig meer te merken van de gewoonte om in de bijzin de V-pool achteraan in de zin te plaatsen. Integendeel, er bestaat blijkbaar een tendens om zo snel mogelijk het werkwoord te vermelden en zo veel mogelijk zinsdelen naar het einde van de bijzin te verhuizen.

3. Zinsdeelstukken in extrapositie

In hoofdzinnen

- bv. Eind maart is daar *een Airbus neergestort van de Roemeense maatschappij Tarom.*
- Of: Eind maart is daar *een Airbus van de Roemeense maatschappij Tarom neergestort.*

Hier scoort extrapositie 54,8% bij de NOS-redacteurs. Hun Vlaamse collega's halen met 58% drie procent meer. Zowel Vlaamse als Nederlandse redacties plaatsen zinsdeelstukken in de hoofdzin nog iets liever buiten dan binnen de tang.

In bijzinnen

- bv. Daaruit bleek dat het concern in de eerste helft van dit jaar *een netto-winst heeft geboekt van 1,11 miljard gulden.*
- Of: (...) dat het concern in de eerste helft van het jaar *een netto-winst van 1,11 miljard gulden heeft geboekt.*

Zinnen zonder extrapositie zijn hier in de meerderheid, zowel bij de BRTN (57,1%) als bij de NOS (65,7%). Beide nieuwsredacties verkiezen de constructie met de zinsdeelstukken (samen met hun respectievelijke kernwoorden) vóór de V-pool. Die neiging is groter in Nederland dan in Vlaanderen: ruim 2/3 van alle zinsdeelstukken staan in de Nederlandse bijzin vóór de werkwoordelijke eindgroep.

Uit alle resultaten over extrapositie is duidelijk te merken dat radioredacteurs een optimaal luistergemak nastreven. De werkwoordsvormen worden zo dicht mogelijk bij elkaar geplaatst, al te zware tangconstructies worden zo vermeden. Extrapositie komt in alle gevallen iets méér voor bij de BRTN dan bij de NOS.

7. ABSTRACTE SUBSTANTIVISCHE AFLEIDINGEN

1. Zelfstandige abstracta

Met abstracta bedoelen we hier abstracte substantivische afleidingen als *onderhandeling, bombardement, samenwerking* en *onenigheid*. Bij deze substantieven merken we duidelijk een streven naar compacte, gecondenseerde informatie, want ze staan telkens ter vervanging van een (langere) ingebedde zin.

We kunnen twee soorten abstracta onderscheiden:

* Abstracta afgeleid van werkwoorden (deverbativa)

bv. De oude CAO verbiedt *overschrijding* van de maximale diensttijd.

Het substantief *overschrijding* is een economische vervangoplossing voor de langere ingebedde zin:

De oude Cao verbiedt *dat de maximale diensttijd wordt overschreden*.

* Abstracta afgeleid van adjectieven

Ze hebben de betekenis van 'het x-zijn', waarbij x voor een adjectief staat;

bv. Claes wil vermijden dat de NAVO een indruk van *partijdigheid* wekt.

Het abstractum *partijdigheid* kunnen we als 'het partijdig zijn' omschrijven. Als onderliggende zin verschijnt dan:

bv. Claes wil vermijden dat de NAVO de indruk wekt *dat ze partijdig is*.

Duidelijk is dat de omvang van een tekst toeneemt naarmate het verbale karakter van de tekst stijgt. Abstracta zijn een handig middel om de informatie zo bondig mogelijk over te brengen naar het publiek. Vraag is of het streven naar verdere compactheid op den duur niet ten koste gaat van de verstaanbaarheid. Vooral bij het radionieuws lijkt het raadzamer dat het principe van duidelijke en begrijpelijke informatie primeert op dat van de 'economiciteit'

% abstracta t.o.v. totale aantal substantieven:

	BRTN	NOS
Abstracta van ww.	5,4	6,1
Abstracta van adj	1,2	0,8
TOTAAL	6,6	6,9

Het aandeel abstracta t.o.v. het totale aantal zelfstandige naamwoorden is op beide redacties bijna gelijk.

2. Abstracta in omslachtige uitdrukkingen

Soms worden werkwoorden vervangen door combinaties van abstracta met 'betekenisbleke' werkwoorden. Deze werkwoordelijke uitdrukkingen kunnen op twee manieren gevormd worden.

* Abstracta als lijdend voorwerp met het werkwoord verbonden.

- bv. Het OM zegt niet *de beschikking te hebben* over bepaalde essentiële informatie.

De uitdrukking 'de beschikking hebben (over)' kunnen we vervangen door 'beschikken (over)'. De zin wordt dan:

Het OM zegt dat het niet over bepaalde essentiële informatie *beschikt*.

*Abstracta in voorzetselconstituenten

- bv. *Ze houden* vermoedelijk nog zeven mensen *in gijzeling*.

Hier kan het werkwoord 'gijzelen' makkelijk de abstracte uitdrukking 'in gijzeling houden' vervangen:

Ze gijzelen vermoedelijk nog zeven mensen.

Zoals uit de voorbeelden blijkt, zijn deze abstracte uitdrukkingen erg stijf. We associëren ze dan ook met erg formeel taalgebruik.

Bij de NOS vonden we 8,8% van die omslachtige uitdrukkingen met abstracta, in de Vlaamse radiobulletins maar 3,5%. De Nederlandse redacteurs gebruiken dus meer zeer formele abstracte uitdrukkingen.

8. BESLUIT

De resultaten van dit onderzoek bevestigden m'n vermoeden dat het taalgebruik van het BRTN-radionieuws alles samen wat eenvoudiger en spreektaaliger is dan dat van het NOS-journaal. Dit is het duidelijkst als het gaat over de zinslengte en de zinscomplexiteit; de BRTN-redacteurs maken kortere en eenvoudiger zinnen dan hun Nederlandse collega's. De Vlaamse nieuwsteksten bevatten ook minder passiefconstructies en abstracte uitdrukkingen dan de Nederlandse teksten. Brussel houdt blijkbaar meer rekening met de luisteraars dan Hilversum.

Het eenvoudiger taalgebruik bij de BRTN kan op twee manieren verklaard worden. Enerzijds speelt hier de invloed van de taalraadsman, die in Nederland ontbreekt. Toch geeft ook de Hilversumse hoofdredactie periodiek een taalbrief uit en neemt ze initiatieven om de radiotaal te vereenvoudigen. Anderzijds kunnen we de oorzaak zoeken in de educatieve, normerende

functie die de BRTN zich op taalkundig gebied toemeet. Daardoor zijn de BRTN-journalisten zich waarschijnlijk meer bewust van de impact van hun taalgebruik op de luisteraars dan hun NOS-collega's.

Opmerkelijk is nog dat zowel in Vlaanderen als in Nederland courant wordt afgeweken van het 'V-achteraan-principe'. Radio-redacteurs vermelden het werkwoord zo snel mogelijk in de zin. Tangconstructies worden op die manier vermeden. Dit allemaal om de toegankelijkheid van de zinsconstructies te verhogen en zo het luistercomfort te verbeteren.

9. BIBLIOGRAFIE

- Algemene Nederlandse Spraakkunst*. G. Geerts e.a. (1984). Groningen: Wolters-Noordhoff, Leuven: Wolters.
- Coppens, M. (1990). *Wetenschappelijke, literaire, journalistieke en ambtelijke taal: een kwantitatief-kwalitatief stijlonderzoek*. UG, licentiaatsverhandeling.
- Craenc, V. De (1994). *40 Jaar BRT-taal. Een kwantitatief stijlonderzoek van radiojournaals (1944-1994)*. UG, licentiaatsverhandeling.
- Damme, S. Van (1989). *Een kwantitatief stijlonderzoek van zinslengte, zinscomplexiteit en substantiefblokken in De Standaard en NRC Handelsblad*. UG, licentiaatsverhandeling.
- Devos, M. (1993). Kandidaatscursus: *Nederlandse Grammatica*. Syllabus, UG.
- Duden. Grammatik der deutschen Gegenwartssprache*. Band 4. Drosdowski, G. (Hrsg.) (1984). Mannheim: Bibliographisches Institut.
- Pauwels, A. (1953). *De plaats van het hulpwerkwoord, verleden deelwoord en infinitief in de Nederlandse bijzin*. Leuven: Koninklijke Commissie voor Toponymie en Dialectologie Vlaamse gallerij.
- Pauwels, J.L. (1970). *Statistisch onderzoek van de Nederlandse zinsbouw*. De Nieuwe Taalgids. Van Haeringen-Nummer, pp. 93-100.
- Schutter, G. de (1977). *Eksogeen taalgebruik in Zuid-Nederland*. In: Album Willem Pée (Tongeren 1973), pp. 117-123.
- Schutter, G. de & Taeldeman J. (1984). Kandidaatscursus: *Overzicht van de woordsoorten in het Nederlands*. Syllabus, UG.
- Stroop, J. (1970). *Systeem in gesproken werkwoordgroepen*. In: Taal en Tongval 22, pp.128-148.
- Toorn, M.C. van den (1979). *Nederlandse Grammatica*. Groningen: Wolters-Noordhoff.